

Неке могућности ремедијације вода и земљишта као еколошко правне обавезе

Владан Јолџић
Вера Батањски

Оригинални научни рад
UDC:628.161.3.09

УВОД

Свака држава има потребу да сачува квалитет и количине вода и земљишта од могућих загађивања, како биолошких тако и хемијских те радиолошких, зарад задовољавања својих актуелних потреба али и оних долазећих. Такође и да, колико је то могуће, загађене просторе и добра ревитализује. Тачније речено да изврши њихову ремедијацију, што значи рекултивацију, односно чишћење, отуда регенерацију и ревитализацију до нивоа који посматрано добро, примера ради: воду или пак земљиште, човек може поново да користи у раније безбедно коришћене сврхе, или пак неке нове али такође безбедне. Овакав приступ се задњих десетак година снажно развија унутар законодавства Европске уније као целине, формирањем низа за ову материју значајних директива [1, 2, 5, 7, 9], али, управо пратећи развоје науке и законодавства Европске уније, и унутар законодавства Републике Србије. Покушаћемо да укратко укажемо на оне за ово најбитније елементе домаћег законодавства, из једноставног разлога што, према подацима доступним од стране Министарства енергетике, развоја и заштите животне средине, тзв. „црних тачака“, а које завређују ремедијацију, на територији Републике је преко 440.

При том подсећамо да је сама ремедијација могућа на више начина: физичким, хемијским, као и биолошким методама и средствима. Али да је, о било ком методу да је реч, извођач ремедијације увек дужан да испоштује један низ законских и подзаконских одредница.

РЕМЕДИЈАЦИЈА ВОДА И ЗЕМЉИШТА КАО ОБАВЕЗА ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ

Поштујући Уставом успостављено право на здраву животну средину и основе њене заштите [11] Законодавац је не само донео (2004. г.) већ

Адреса аутора: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, Грачаничка 12

Рад примљен: 11. 06. 2013

Рад прихваћен: 28. 10. 2013.

током времена и значајно прерадио Закон о заштити животне средине, инкорпорирајући у исти више обавезујућих елемената намењених само или пак и заштити елемената животне средине кроз регулисање низа питања која се у својој сржи односе на ремедијацију земљишта, вода, али и квалитета ваздуха, обзиром да је ваздух медијум од значаја за очување или пак погоршање квалитета, вода и земљишта. Овај закон истовремено пружа и основ, али одређује и оквире унутар који законодавац потом може посебно и специјалистички формираним законима да детаљније регулише ове проблеме. Погледајмо зато који су то основни елементи Закона о заштити животне средине од значаја за проблематику ремедијације, идући редоследом по коме су елементи овог закона са овим циљем и формирано.

Законодавац је, још у основном тексту посматраног Закона о заштити животне средине из 2004.г. успоставио обавезу субјекта загађивача да изврши ремедијацију, у складу са за то обавезним пројектима санације и ремедијације (Чл. 16., ст. 1). Али не како му драго већ само по основу од Министарства одобреног пројекта ремедијације (Чл. 16., ст. 2.), при чему методологију за израду пројекта ремедијације и/или санације прописује министар министарства надлежног за заштиту животне средине.

Како је еколошки значај земљишта изузетно висок а исто је веома подложно деградацији и/или загађивању, то је „Чл. 22 – Заштита тла и земљишта“ јасно успостављена обавеза спровођења ремедијационих програма за отклањање последица контаминације и деградације земљишног простора, било да се они дешавају природно или да су узроковани људским активностима (Чл. 22., ст. 1.), при чему, управо поштујући поменути значај земљишта, саму методологију за израду ремедијационих програма прописује Влада Републике Србије (Чл. 22., ст. 3).

Посебан проблем представља заштита вода, обзиром да исте представљају како еколошко добро тако и медијум којим се може пренети

загађење на земљиште. Отуда је за материју коју обрађујемо у овом раду од значаја и „Чл. 23. – Заштита вода“, обзиром да исти (ставом 4.) јасно успоставља и обавезу заштите вода „смањивањем загађивања вода“. Ово може да значи и примену ремедијационих метода и техника неопходних да се у конкретном случају загађивање спусти до дозвољеног нивоа, а који су нивои различити, зависно од тога да ли је реч о: подземним водама, водама изворишта, акумулацијама, или пак осталим текућим и водама стајачицама. А обзиром да су могућа загађења како хемијска тако и биолошка, саме методе ремедијације такође могу бити: а.) хемијске, или пак б) биолошке, али и в.) комбиноване.

Медијум који може да пренесе нежељена загађења може бити и ваздух, погађајући тако земљиште и/или воде на некој површини. А загађивање и самог ваздуха није дозвољено изнад законима и подзаконским прописима одређених граница. Отуда се сам „Чл. 16.- санација и ремедијација“ у суштини односи и на обавезу ремедијације објекта или објеката, односно постројења или уређаја, који су извори загађивања ваздуха. Сама заштита квалитета ваздуха „остварује се предузимањем мера систематског праћења квалитета ваздуха, смањењем загађивања ваздуха загађујућим материјама испод прописаних граничних вредности и предузимањем техничко-технолошких и других потребних мера за смањење емисије“, како то прописује „Чл. 24. – Заштита ваздуха“ Закона о заштити животне средине Републике Србије.

Закон о заштити животне средине као и поштоњи Закон о заштити природе [12] формирани су и са циљем заштите биодиверзитета. При том Закон о заштити животне средине својим „Чл. 26. – Очување биосфере и заштита биодиверзитета“, ставом 2. јасно успоставља и обавезу обнављања биодиверзитета у случају нарушености, што није ништа друго до јасно успостављена обавеза биолошке ремедијације, али и свих других облика ремедијације који би били у конкретном случају неопходни да се постигне прописани циљ: биолошка ремедијација, то јест обнављање биолошке разноврсности у случају нарушености [12]!

Закон о заштити животне средине својим „Чл. 29. – Опасне материје“, његовим 2. ставом, успоставио је обавезу сваком правном и физичком лицу које управља опасним материјама да предузме све „санационе мере санационе мере којима се ризик по животну средину и здравље људи своди на најмању могућу меру“. А ово у конкретним случајевима може да значи и предузимање мере, или мера, ремеди-

јације којима се оптерећење опасним хемикалијама на терену уже или шире средине смањује до прихватљивог нивоа.

Имајући у виду потребу заштите животне средине и њених елемената од угрожавања или детериорације квалитета Закон о заштити животне средине је „Чл. 43. – Статус угрожене животне средине“ јасно прописао да Влада Републике Србије утврђује критеријуме за одређивање статуса угрожене средине и утврђивање приоритета за санацију и ремедијацију (Чл. 43., ст. 1.). За подручија од значаја за Републику као целину овај статус одређује Министарство, док за подручија од локалног значаја то чине сами органи локалне самоуправе (Чл. 43., ст. 2.). При том, разуме се, детериорација квалитета елемената животне средине, укључујући и њених живих елемената, подразумева и постојање обавезе биолошке ремедијације, до нивоа претходног квалитета, а ако је могуће и вишег нивоа биолошке разноврсности и стабилности но што је утврђена када је неком подручју додељен статус угрожене животне средине.

С обзиром да је Република Србија 2009. године извршила снажну новелацију Закона о заштити животне средине, између осталог уграђујући у исти и бројне елементе такозване Севесо II директиве [14], то не чуди да се један број ових сада и у Србији важећих правних елемената може да посматра и као скуп елемената и од значаја за ремедијацију. Јасно, као скуп елемената који снажно обавезује субјекте индустријског привређивања.

Па тако већ „Чл. 60ј. – Обавештење о удесу“ не смо да успоставља обавезу о обавештавању о хемијском удесу већ (по основу чл. 60ј., става 4.) и уклањања последица хемијског удеса, а то значи спровођења свих неопходних мера и радњи којима се постижу ремедијациони циљеви! При том (по основу става 5. Чл. 60ј.) министарство надлежно за заштиту животне средине врши надзор и контролу извршавања ове обавезе.

Трошкове санације, односно ремедијације, по основу чл. 63. Закона о заштити животне средине, сноси загађивач.

У ситуацијама када загађивање на одређеном простору „превазилази ефекте мера које се предузимају, односно када је угрожен капацитет животне средине или постоји ризик од трајног нарушавања квалитета или штете у животној средини (Чл. 66. – Санациони план, ст. 1.)“ тада дотични план доноси Влада, и то „у случају:

1. када ниво и обим деградације животне средине превазилази санационе могућности аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе;
2. када је одговорни субјект непознат, а загађеност животне средине изазива штетне последице преко граница Републике;
3. када је одговорни субјект ван јурисдикције Републике, а загађеност животне средине изазива штетне последице на њеној територији;
4. када загађеност животне средине угрожава подручје од изузетног значаја за Републику или на њему изазива штетне последице; (и)
5. када је потребно предузети хитне и интервентне мере у ванредним случајевима (Чл. 66., ст. 2., т. 1.-6.).

По основу овог плана се на погођеном подручју предузимају конкретне активности санације и/или ремедијације на бази којих се, колико је то могуће, стање животне средине враћа на претходни прихватљив ниво.

Уколико се у конкретном случају ради о негативном утицају или утицајима који погађају само територију аутономне покрајине или пак јединице локалне самоуправе тада, по основу „Чл. 68. – Програми и планови аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе“ акциони и санациони план доноси сама аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, али поштујући одреднице Националног програма као и планова из чл. 65. и 66. Закона о заштити животне средине. Што значи и сваки онај санациони план који се може посматрати као конкретизовани план ремедијације.

И на крају ваља нагласити како је „Чл. 87. – Накнада за заштиту и унапређивање животне средине“ јасно прописано (ставом 1.) да јединица локалне самоуправе може прописати накнаду за заштиту и унапређивање животне средине, при чему се тако прикупљена средства користе (по основу става 10.) „преко буџетског фонда, наменски за заштиту и унапређење животне средине“ односно у складу са санационим (ремедијационим) плановима.

Иако, како смо то објаснили, Закон о заштити животне средине поседује више квалитетно формираних чланова од значаја за ремедијацију земљишта, а не само овоме задатку погодан „Чл. 22 – Заштита тла и земљишта“, ваља нагласити да је законодавац, управо полазећи од значаја пољопривредног земљишта истоме пружио посебну заштиту кроз Закон о пољопривредном земљишту [3]. „Чл. 55. – Пројекат рекултивације пољопривредног земљи-

шта“ у суштини успоставља обавезу специфичног ремедијационог приступа земљишта које је искоришћено за експлоатацију минералних сировина или коју другу привремену намену, поступка који се може да обави искључиво по основу „пројекта рекултивације (Чл. 55., ст. 1.)“, а која може бити извршена као такозвана „техничка рекултивација“, то јест скидање и враћање слојева плодног земљишта (Чл. 55., ст. 2., т. 3.) или пак биолошка (Чл. 55., ст. 2., т. 4.).

Као што смо видели сам закон о заштити животне средине не дефинише поступке ремедијације већ их само одређује као обавезне у једном броју случајева, док Закон о пољопривредном земљишту говори о само два од више могућих метода ремедијације. Али којим се то све методима ремедијације уистину може да делује у циљу побољшања квалитета пре свега вода и земљишта? Како смо то већ у Уводу нагласили, ремедијација се може да обави физичким, хемијским или пак биолошким методама и средствима. Такође и комбинацијом ових метода. При том је биоремедијација, пре свега земљишта али и вода, последњих година све присутнија, најчешће путем коришћења микроорганизама, са циљем смањења, разградње и уклањања токсина. На пример оних пореклом из нафте и деривата нафте, а такође и пестицида, детерџената, разноврсних полимера, затим фенола, бројних органских растварача, ђубрива, тешких метала и многобројних токсина. Биоремедијација се све чешће врши као такозвана фиторемедијација, то јест као уклањање загађујућих супстанци коришћењем способности биљака да апсорбују, а многе од ових супстанци и разграде, до прихватљивог нивоа, а такође и да апсорбују тешке метале, на тај начин ослобађајући тло од утврђених контаминација.

Да би уистину приступили изради ремедијационих програма, па тако, примера ради, и за земљиште неопходан је још један корак: системско праћење стања земљишта и процена могућих деградација. Ово се врши на бази подзаконског акта: Уредбе о програму системског праћења квалитета земљишта, индикаторима за оцену ризика од деградације земљишта и методологији за израду ремедијационих програма [13]. Овај акт тачно одређује шта ремедијациони програм мора да садржи (Чл. 13.), али и које се површине могу да сматрају контаминираним (Чл. 14.), то јест површинама према којима се мора да изврши ремедијација, односно којим подземним водама (Чл. 15. и 16.).

При том су од великог значаја управо пратеће табеле овог подзаконског акта, то јест списак разноврсних материја као и њихове дозвољене, односно недозвољене вредности, од зна-

чаја за квалитет земљишта и вода, површинских и подземних, а чије прекорачење води ка обавезама ремедијације.

ЗАКЉУЧАК

Као што смо из овог прегледног рада можемо да закључимо, потребе и проблеми ремедијације су релативно нова појава, која свој стварни замах добија тек последњих десетак година, како у Европској унији и другим развијеним државама, тако и државама у развоју каква је и Република Србија, која тежи сталном усаглашавању свог законодавства, законских и подзаконских прописа неопходних да би уопште могли да закључимо да је негде, поводом извесног проблема, неопходна али и изводива ремедијација.

При том су домаћи тимови пратили резултате развоја законодавства ЕУ и њених држава чланица, тежећи да што мање каснимо за развијеном Европом. Но како су узроци и резултати деградација биолошких али и неживих елемената животне средине из године у годину све бројнији, а биодиверзитет као и вредности какве су пољопривредне површине али и воде, све угроженији, то је јасно да у овом моменту потребни и довољни елементи наших знања природних и правних наука ће већ за кратко време бити неадекватни. Другим речима, наше истраживање показало је да је ову материју неопходно стално пратити и када год се искаже потреба иновирати, како новим законским и подзаконским творевинама, тако и новелирањем већ постојећих. Отуда на то и упозоравамо.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage, OJ L 143, 30.4.2004, p. 56–75.,
- [2] Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the Community action in the field of water policy,
- [3] Закон о пољопривредном земљишту, Сл. гласник Републике Србије, бр. 62/2006 и 42/2009.
- [4] Јолцић Владан: Еколошко правна заштита као развојно променљива. Теоријско практички приступ, издавач: ИКСИ, Београд, 2011. г.
- [5] The EU Groundwater Directive (2002/118/EC) aims to prevent or limit pollutants, including pollutants from historical contamination of land, into groundwater
- [6] The EU Directive on Nitrates from Agricultural Sources (91/676/EEC) addresses the environmental impacts of excess nitrogen
- [7] The EU Integrated Pollution Prevention and Control Directive (2008/1/EC) requires the permitting of new or existing industrial and agricultural activities with a high pollution potential.
- [8] The EU Groundwater Directive (2002/118/EC) aims to prevent or limit pollutants, including pollutants from historical contamination of land, into groundwater
- [9] The EU Directive on Nitrates from Agricultural Sources (91/676/EEC) addresses the environmental impacts of excess nitrogen
- [10] The EU Integrated Pollution Prevention and Control Directive (2008/1/EC) requires the permitting of new or existing industrial and agricultural activities with a high pollution potential.
- [11] Устав Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 83/2006.
- [12] Закон о заштити природе, Службени гласник Републике Србије, бр. 36/2009. и 88/2010. г.
- [13] Уредба о програму системског праћења квалитета земљишта, индикаторима за оцену ризика од деградације земљишта и методологији за израду ремедијационих програма, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2010.
- [14] Council Directive 96/82/EC of 9 December 1996 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, Official Journal L 10, 14.1.1997, p. 13–33.
- [15] Directive 2006/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on waste.

ИЗВОД

НЕКЕ МОГУЋНОСТИ РЕМЕДИЈАЦИЈА ВОДА И ЗЕМЉИШТА КАО ЕКОЛОШКО ПРАВНЕ ОБАВЕЗЕ

Свака држава се током година, унутар сопствених граница, сусреће са све вишим нивоима загађења земљишта и вода. Шта више нивои неких од ових загађења временом расту, прелазећи дозвољене границе. Производе све разноврсније последице како на самим местима загађивања, то јест површинама и дубинама, тако и на све ширим просторима, погађајући неживи и живи свет, укључујући и човека. Ово захтева њихово спречавање и уклањање, у суштини ремедијацију. Како, обзиром на релативну „младост“ саме ремедијације као појаве, односно метода санирања еколошких нежељених стања и последица уопште, Законодавац о истој није говорио унутар посебних закона, то је лако преварити се и рећи да она није обавезна. Ипак, анализа еколошки оријетисаних законских и подзаконских текстова савремених држава, Србије такође, јасно показује да јесте. Основна је обавеза и Државе као и самог загађивача да поменуте последице спрече, односно уколико су сама загађења присутна, да их анулирају. Другим речима да приступе поступцима ремедијације где год је то неопходно, као поступцима којима се предузимају мере спречавања даљег загађивања као и његовог уклањања, до нивоа безбедног коришћења површина и вода. А иста се може обавити физичким, хемијским или пак биолошким методама (биремедијација) и средствима. Овај текст управо говори о повезаности ремедијације са актуелним еколошким правом и законодавством.

Кључне речи: воде, земљишта, загађења, обавеза ремедијације

ABSTRACT

SOME WATERS AND TERRAIN REMEDIATION POSSIBILITIES AS THE ENVIRONMENTAL LAW OBLIGATION

Every state, during years, inside borders, encounters more and more water and ground pollution problems, at the various levels. Some of such pollutions are thorough years higher and higher, wading allowed levels, producing various consequences at the and in the ground and for waters. Of course for nature and humans also. This is serious problem that requests adequate approach of states as well as pollution producers also. Approach that means useful methods of pollution effects annulling – remediation. Remediation that can be produced by physical, chemical or biological methods and instruments. Having in mind that modern states in this moment do not have special legal texts that regulate remediation itself, we can easily approach to problems at the wrong way. But it is of utmost importance to know that all the modern states, Serbia also, possess legal and sublegal text that are environmentally oriented, establishing obligation of environmental protection not only by prevention but by annulling the environmental pollution and pollutions' consequences. Such law elements are the legal base for remediation, in Serbia also. Our text treats the problem of remediation from such law and legal aspect.

Key words: waters, ground, pollutions, obligation of remediation